

ÜLKEMİZDEKİ DOĞAL SİT ALANLARININ MEVCUT DURUMU ANALİZİ (BODRUM YARIMADASI ÖRNEĞİ)

Atila GÜL¹, Candan KUŞ ŞAHİN²

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Isparta
atilagul@orman.sdu.edu.tr

²SDÜ Eğirdir MYO Peyzaj ve Süs Bitkileri Programı Eğirdir-Isparta

ÖZET

“Doğal Sit Alanı (DSA)” jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup; yer üstünde, yeraltında veya su altında yer alan, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli alanlardır. Doğal ve kültürel kaynak değerleri yönünden eşsiz bir zenginliğe sahip olan ülkemizde, doğa koruma amaçlı yürütülen farklı yasal statülerden birisi de ‘Doğal Sit Alanları’dır. Bu alanlarda; kavramsal, yasal, planlama, yönetsel ve uygulama çalışmalarında büyük sorunlar yaşanmaktadır. Bu çalışmada Muğla-Bodrum Yarımadası örneğinden hareket edilmiş ve Türkiye’deki DSA’ndaki mevcut durum analizi yapılmış ve öneriler getirilmiştir. Bu amaçla mevcut durum analizi için paydaş olarak kabul edilebilecek kişilere mülakat yoluyla SWOT ve sıralama analizi yapılmış ve öncelikler belirlenmiştir. Bodrum Yarımadasındaki DSA’da belirlenen sorunların başında yasal düzenleme eksiklikleri, yanlış uygulamalar, politik baskılar ve eğilimler, kurumsal yetki karmaşası ve eksiklikler, planlama/tasarım sürecindeki eksiklikler ve yanlışlıklar, arazi sahiplerinin mağdur edilmesi, bilinçlenme ve bilinçlenme eksiklikleri gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğal sit alanlar, Bodrum Yarımadası, Türkiye, SWOT analizi

ANALYSIS OF CURRENT STATUS OF NATURAL SIT AREAS IN TURKEY (CASE STUDIES IN BODRUM PENINSULA)

ABSTRACT

“Natural Sit Areas (NSA)” which has the rare natural beauty and features on the underground and space in geological periods, prehistoric and historic periods are necessary conservation fields. Turkey has rich and unique natural and cultural resources and these resources are protected by legislations such as ‘Natural Sit Areas’. However, there have been prolonged problems in the legislative framework, institutional infrastructure and substructure, planning/design and management of NSA. In this study the current situation of NSA in Turkey have been analyzed and determined to priorities by SWOT and ranking methods in case studies in Muğla-Bodrum Peninsula. However some proposals have been made of. The current problems about NSA Bodrum Peninsula are legal deficiencies, wrong applications, political pressures, institutional and authority confusion, deficiencies and errors in planning/ design process, victimization of land owners and lack of information and awareness.

Keywords: Natural Sit Areas, Bodrum Peninsula, Turkey, SWOT Analysis.

1. GİRİŞ

Doğal ve kültürel miras değerler, bir ulusun sahip olduğu, paha biçilmesi imkânsız ve yeri doldurulamaz en önemli varlıklarıdır. Ancak, bu mirasın önemi sadece o ulus için değil, genel olarak tüm insanlık için geçerli bir durumdur. Son derece önemli olan bu varlıkların ister yıpranma, ister yok olma şeklinde yitirilmesi, dünyadaki tüm halkların miras

kaybı anlamına gelmektedir. Bu nedenle, bu mirasın bir bölümü, olağanüstü evrensel değere sahip varlıklar olarak değerlendirilerek giderek artmakta olan tehditlere karşı özel korumaya alınabilmektedir.

Koruma kavramı temelde, yaşamın sürdürülmesi için gereken ve geleceğe yönelik kaynak değerlerinin zaman içinde yok olmasını önlemek için geliştirilen ve optimum kullanım yöntemlerini belirleyen önlemler bütünüdür.

Doğal ve kültürel değerlerin giderek zarar görmesi ve yok olması nedeniyle bu sonuca bir çare bulunması ve mümkün olduğu ölçülerde doğru tanımlama, muhafaza ve koruma yapılabilmesi için, UNESCO'ya üye olan ülkeler 1972 yılında, "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması" ile ilgili bir sözleşme imzalamıştır.

Binlerce yıllık bir geçmişe dayanan zengin uygarlıkların yaşadığı bir ülke olan Türkiye, insanlığın kültürel ve doğal mirasının korunması konusunda evrensel sorumlulukları yüksek olan ülkelerin başında gelmektedir. Bu bağlamda, dünyadaki doğal ve kültürel mirasın korunmasına dair 1972 Paris sözleşmesi referans alınarak, Kültür Bakanlığı bünyesinde, yürürlüğe giren 2863 sayılı (3386 sayılı kanunla değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (23.07.1983 tarih ve 18113 sayılı R.G.) çerçevesinde; ayrıcalıklı niteliklere sahip kültürel ve doğal varlıkların koruma altına alınması ve yönetilmesi konusunda faaliyetler başlamıştır. Bu Kanuna göre 3 kategoriye ayrılmıştır; a-Kültür Varlıkları b-Tabiat Varlıkları c-Sit Alanlarıdır. Ülkemizde kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin işlemler, 3386 sayılı Kanunla değişik 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" hükümleri doğrultusunda yürütülmektedir. Bu kanunda, "Sit kavramı" farklı adlarla tanımlanmıştır (Anonim, 1983; Anonim, 2005a).

Kentsel sit: Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlardır. Arkeolojik sit: Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alanlardır. Doğal sit: İlginç özellik ve güzelliklere sahip olan ve ender bulunan korunması gerekli alanlar ve taşınmaz tabiat varlıklarıdır. Tarihi sit: Önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerlerdir. Ören yeri: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır.

Bu kanun çerçevesinde Ülkemizde 2008 yılı itibari ile yaklaşık 7766 Arkeolojik sit, 1258 adet Doğal Sit, 220 Kentsel sit, 142 Tarihi sit, 393 Diğer sit ve 35 Kentsel arkeolojik sit olmak üzere toplam 9722 adet sit alanı yasal olarak ayrılmıştır. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 2008). Görüldüğü üzere ülkemizdeki doğal sit alanların sayısal oranı oldukça önemli boyutta olup toplam sit alanlarının yaklaşık %13'ünü oluşturmaktadır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu aracılığıyla ilan edilen doğal sit alanları genel olarak değerlendirildiğinde, özellikle görsel doğal güzellikleri, biyolojik çeşitlilik, ekolojik hizmet ve katkıları (özellikle karbon tutma ve depolama görevi), ekolojik besin, temiz su, yerel kültür ve ürün potansiyeli, turizm/rekreasyon açısından cazip konumda olması gibi söz konusu değerlerin ve varlıkların geleceğe yönelik korunması ve geliştirilmesi bağlamında toplum yararına hizmet verebilecek önemli role sahiptir. Eken (2003)'e göre, önemli kuş alanlarının % 46'lık dilimi doğal sit statüsüyle korunduğu ve bunların % 25'lik bir kısmının doğal sitten başka hiçbir koruma statüsü bulunmamaktadır.

Bu kapsamda söz konusu alanların gerek gelecek nesillere aktarılması gerekse günümüzde tahrip edilmeden koruma kullanma dengesi gözetilerek çok yönlü ve rasyonel kullanımının sağlanması, büyük yararlar sağlayacaktır (Gül vd., 2007).

Türkiye'de günümüze kadar sürdürülen doğal, tarihsel ve kültürel çevre koruma politikaları ve uygulamalarının başarılı olduğunu söylemek olası değildir. Özellikle kırsal alanlardan kentlere yaşanan göç, hızlı kentleşme, ikinci konut ve turizm amaçlı kıyı yağması ve yapılaşması, arazi rant eğilimleri, yasal ve yönetsel yetersizlikler ve karmaşa, mevcut mevzuatın uygulanamayışı, yanlış politikalar, imar afları vb. mevcut olumsuzluklar nedeniyle yasal, planlama/tasarım, uygulama ve yönetsel çalışmalarda bir karmaşa ve düzensizlikler yaşanmaktadır. Bu durum sosyal, ekonomik ve politik ölçekte çok yönlü sorunları da beraberinde getirmektedir. "Doğal Sit Alanları" da bu karmaşık sorunlardan nasibi almakta ve özellikle tapulu arazi sahiplerini mağdur ederken aynı zamanda korunan bu alanların yasal ölçekte korunmasını da tam anlamıyla gerçekleştirememekte ve kaynak değerleri zarar görmektedir. Gerçek anlamda doğa koruma arzulanıyor ise; ülke ölçeğinden yerel ölçeğe kadar doğal kaynaklara yönelik koruma ve ekonomi politikaları, bu kaynakların sektörel ölçekteki paylaşımı, üretim-tüketim ilişkileri gibi çok yönlü yönetim politikalarını ya da önceliklerinin kamuoyu önünde net bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir (Gül vd., 2007).

Bildirinin amacı, doğal sit alanları konusunda mevcut sorunların yaşandığı Bodrum Yarımadası örneğinden hareket edilerek ülkemize ait mevcut durum analizini yapmak ve çözüm önerileri getirmektir.

1.2. Doğal Sit Kavramı ve Sınıflandırılması

Sit kavramı, Batı Avrupa dillerinde korumanın nesnelere, miras, tarihi bina ya da sit, güzellik gibi bilgi kuramlarının deyimiyle anılmaktadır. Aynı sözcükler dilimizde de kullanılmaktadır (Günay, 2006). Avrupa Konseyi, Kültürel İşbirliği Konseyinin, "Avrupa Kültürel Mirasının Envanteri çalışmasında Sit; "Doğa ya da kişi tarafından yaratılan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi önemi nedeniyle korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünler" olarak tanımlanmaktadır (Sönmez, 1987; Aydemir vd. 2004).

"Sit" ve "Koruma" kavramları, 5226 sayılı kanunla değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda şu şekilde tanımlanmıştır (Anonim, 1983; Anonim, 2005a). Sit: "Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır". "Doğal Sit Alanı" ise jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 5.11.1999 tarihinde 659 nolu Kararla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları kabul edilmiştir (Anonim, 1999).

Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları

Danıştay 6. Dairesinin 11.11.1997 gün ve 1996 / 3313 Esas, 1997 / 4875 sayılı kararı ile uygulamada çıkan sorunlar ve mevzuatla çelişen hususlar göz önüne alınarak, Kurulun 16.6.1997 gün ve 541 sayılı, 14.7.1998 gün ve 593 ve 596 sayılı, 12.3.1999 gün ve 639 sayılı ilke kararları yeniden düzenlenmiştir.

Doğal (Tabii) Sit: Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup; yer üstünde, yeraltında veya su altında yer alan, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli alanlardır. Bu alanlarda yapılacak tespit çalışmalarında, alanın özelliğine göre ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerinin alınması esastır. Bu kanuna göre bu tür alanlar 3 farklı şekilde derecelendirilmiştir.

1- I. Derece Doğal (Tabii) Sit: Bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır. Bu alanlarda, bitki örtüsü, topografya, silüet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamayacağına ancak koruma kurulundan izin almak koşulu ile zorunlu olan alanlarda, teknik altyapı hizmetleri, rekreasyon amaçlı günübirlik tesisler, ağaçlandırma, orman bakımı ve ağaç kesimi, orman alanlarında yangın için gerekli koruma önlemlerinin alınması, sit kararı ilanından önce ruhsat almış işletmelerde taş, toprak, kum, maden vb. ocakların sahanın rehabilite edilerek yasal süresi içinde işlerinin tasfiyesi, alanın özelliğinden kaynaklanan faaliyetlere, her türlü bilgi verici uyarı levhalarının konulması koruma önlemlerinin ilgili kuruluş ve yerel yönetimlerce alınması, mevcut tescilli ve tescilsiz yapıların bakım ve onarımlarının yürürlükteki ilke kararları doğrultusunda yapılabilmesi konusunda izin verilebilmektedir.

2- II. Derece Doğal (Tabii) Sit: Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı göz önüne alınarak kullanıma açılacak alanlardır. Bu alanlarda, turizm yatırım ve turizm işletme belgesi turistik tesisler ile hizmete yönelik yapılar dışında herhangi bir yapılaşmaya gidilemeyecektir.

3) III. Derece Doğal (Tabii) Sit: Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de göz önünde tutularak konut kullanımına da açılacak alanlardır.

5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ilgili maddelerine göre hazırlanan, Resmi Gazete'nin 20065 sayı ve 30.01.1989 tarihli "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulları ve Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği" uyarınca kurulan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan Koruma Yüksek Kurulu (KYK) ve Koruma Bölge Kurulları (KBK), ülkemizde bulunan "Doğal Sit Alanları"na ilişkin verilen tespit ve tescil de dahil olmak üzere, KYK 'nin ilke kararlarına uygun olarak her türlü tasarruf kararına görüş vermekle yetkilidir. KBK' nin yetkileri, 17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile ilgili 57. maddesinde tanımlanmıştır.

Ülkemizde, 22 adet Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KBK) bulunmaktadır. KBK' nin sahip oldukları doğal sit alanlarının sayısı; İzmir B.K. (278), Muğla B.K. (144), İstanbul B.K. (113), Çanakkale B.K. (92), Bursa B.K. (75), Konya B.K. (60), Antalya B.K. (59), Eskişehir B.K. (48), Adana B.K. (40), Edirne B.K. (36), Ankara B.K. (35), Trabzon B.K. (31), Nevşehir B.K. (29), Karabük B.K. (27), Aydın B.K. (23), Samsun B.K. (18), Erzurum B.K. (16), Sivas B.K. (12), Kayseri B.K. (9), Van B.K. (8), Diyarbakır B.K. (7), Şanlıurfa B.K. (6) şeklinde sıralanmaktadır <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/> (Erişim Tarihi : 2008).

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışma, kültürel ve doğal değerler bakımından büyük bir zenginlik ve çeşitliliğe sahip Muğla ili Bodrum Yarımadasında yapılmıştır. Muğla ilinin yüzölçümü 13.247 km² olup, kıyı uzunluğu 1.124 km ve orman yoğunluğu 11.500 km² olup I. II. ve III. derece doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları bulunmaktadır. Muğla ili sınırları içinde 487 adet arkeolojik sit alanı, 9 adet kentsel sit alanı, 144 adet doğal sit alanı, 25 adet diğer sit alanları, 6 adet kentsel arkeolojik sit alanı olmak üzere toplam 671 adet sit alanı bulunmaktadır. Muğla'ya bağlı Bodrum (tarihteki adıyla "HALICARNASSOS") yarımadasının doğası, tarihi ve kültürel özellikleriyle her zaman yerli ve yabancı turistlerin akın ettiği bir yeryüzü cennetidir. Koylarının birçoğu doğal sit alanı kapsamında olup, özellikle rant değerinin çok yüksek olması nedeniyle büyük bir sosyal ve ekonomik baskı söz konusudur. Bodrum Yarımadası'ndaki doğal sit alanlarının durumu Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Bodrum Yarımadası'ndaki doğal sit alanları

Bodrum Yarımadası'ndaki Doğal Sit Alanları ve Derecesi	Doğal Sit Sayısı	Doğal Sit Alanı (Km ²)
1.Derece	8	133.297
2.Derece	6	21.182
3.Derece	6	37.914
Toplam	20	192.393

Bu çalışmada, Bodrum Yarımadası'nda mevcut doğal sit alanları ile ilişkili olabilecek ilgili paydaşlardan (arazi sahipleri, akademisyenler, alan yöneticileri veya karar vericiler, sivil toplum örgütü temsilcileri) toplam 20 kişiye mevcut durum analizi (SWOT) yaptırılarak güçlü yanlar, zayıflıklar, olanaklar ve tehditler ortaya konulmuştur. Ayrıca SWOT analizinde her bir gruptaki faktörlerin öncelik değerleri (önemi veya ağırlığı) tespit etmek amacıyla "Sıralama (Ranking) Tekniğinin (ST)" ile kombine edilerek önem sırası yani öncelik değerleri sayısal olarak ortaya konulmuştur. SWOT faktörleri, "dokuz dereceli ölçek" vasıtasıyla puanlar verilerek sıralanmıştır. Bu ölçekte; "1 puan- Zayıf oranda önemli", "3 puan- Daha az önemli", "5 puan- Orta derecede önemli", "7 puan- Daha çok önemli", "9 puan- Aşırı derecede önemli" olarak kabul edilmiştir. Böylece her bir SWOT grubu içindeki faktörlerin verilen toplam puanın grubun genel toplamına bölünmesi ile her faktörün o grup içindeki yüzdelik değeri elde edilmiş ve önemlilik derecesine göre sıralanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Muğla- Bodrum yarımadasında doğal sitlerle ilişkili olabilecek söz konusu paydaşlara yapılan SWOT analizi ile güçlü ve zayıf yanlar, fırsat ve tehditler belirlenmiş ve önem yüzdelerine göre sıralanmıştır (Çizelge 2-3-4-5).

Çizelge 2 Bodrum Yarımadasında doğal sit alanların güçlü yanları

<u>Güçlü Yanları:</u>	Toplam Puan	Önemlilik % Değeri
Estetik/görsel doğal ve deniz peyzaj değerlerin çeşitliliği ve zenginliği	170,0	0,205
Turizm sektörünün ve yatırımlarının gelişmiş olması	162,0	0,196
Zengin kültürel değerlerin doğal değerlerle birlikteliği	134,0	0,162
Zengin bitki örtüsünün çeşitliliği ve zenginliği	120,0	0,145
Coğrafi konum ve ulaşım avantajı	118,0	0,143
Kültürel çeşitlilik ve zenginliği	86,0	0,104
Yaban hayatı çeşitliliği ve zenginliği	38,0	0,046
Toplam	828,00	1,000

Çizelge 3 Bodrum Yarımadasında doğal sit alanların zayıf yanları

<u>Zayıf Yanları</u>	Toplam Puan	Önemlilik % Değeri
Bu alanların koruma ve yönetilmesinde sorumlu ve yetkili birimin olmaması ve otorite boşluğu	164	0,0577
DSA sürekli ve etkin bir denetleme ve kontrol mekanizmasının oluşturulamaması	160	0,0563
Alan içi ve çevresindeki yöre insanların geçim seçeneklerinin az olması ve bu alanlara bağımlı olması,	154	0,0541
Yöre insanların eğitilmesi konusunda eylem planlarının veya programlarının olmaması,	150	0,0527
DSA ilan edildikten sonra söz konusu alan kendi kaderine bırakılması ve koruma sadece kağıt üzerinde kalması.	150	0,0527
DSA'nın sağlıklı bir şekilde doğal ve kültürel envanterinin çıkarılmaması	148	0,0520
DSA mülkiyet durumunun çeşitlilik arz etmesi	148	0,0520
Doğal alanların rant oluşturma merkezi haline gelmesi	146	0,0513
Turizm sektörünün ve yatırımcıların yoğun talepleri ve eğilimleri	144	0,0506
Bilgilendirme ve tanıtım levhalarının olmaması	140	0,0492
DSA'nın üst ölçek (1/25000) ve alt ölçek (1/1000) planlanması yapılmasına rağmen uygulamaya yönelik tasarım ölçekli uygulama projelerin (1/500, 1/200 ve 1/100) yapılmaması,	140	0,0492
Alanlar ile ilgili doğal, sosyal, ekonomik ve kültürel verilerin eksikliği	136	0,0478
Orman rejimi sınırları içinde bulunan DSA'nda, özellikle kullanılan yöntem, amaç ve özünün farklı olması nedeniyle orman kadastrosu ile tapu kadastro sınırlarının örtüşmemesi ve çelişmesi, İlan edilen DSA sınırlarının net olarak belirlenmemesi,	134	0,0471
Gerek kurul ve mahkeme kararları, gerekse imar planları eliyle DSA derecelerinin düşürülmesi veya sit kapsamından çıkarılması	130	0,0457
5226 sayılı Kanunla değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 17'nci maddesi uyarınca çıkarılan Yönetmeliğin Yerel Yönetimler tarafından gereğinin yapmaması,	128	0,0450
Plansız kullanım nedeniyle yapılan tesis ve etkinliklerle kaynak değerlerinin tahrip edilmesi,	124	0,0436
DSA içinde ve çevresindeki gerek mülk sahibi gerekse yöre insanların koruma bilincinin oluşturulmaması,	116	0,0408

Koruma Amaçlı İmar Plânının (KAİP) yapılmasında planlama ekibinde ilgili uzman ve ilgili meslek elemanlarını olmaması,	112	0,0394
DSA ile ilgili bilirkişi raporlarının uzman kişiler tarafından hazırlanmaması,	112	0,0394
Mülk sahipleri ve yöre insanlarının, DSA' ndaki mevcut mağduriyetlerine tepki olarak alana çok yönlü zarar vermesi (orman yangını, arazinin traşlanması, hayvan otlatılması, vb.),	110	0,0387
DSA bitki veya ağaç röleve projelerinin yapılmaması,	98	0,0345
Toplam	2844	1,0000

Çizelge 4. Bodrum Yarımadasında doğal sit alanların fırsatları

Fırsatlar	Toplam Puan	Önemlilik % Değeri
Doğal ve kültürel kaynak değerlerin geleceğe miras bırakma potansiyelinde olması	170	0,4775
Ülkesel ve yöresel ölçekte doğa korumaya yönelik bilinçlenme ve sivil toplum örgütlenme faaliyetlerinin artması	96	0,2697
Ulusal ölçekteki mevcut yasalarla koruma altına alınması sonucu halen kaynak değerleri varlığının devam etmesi	90	0,2528
Toplam	356	1,0000

Çizelge 5. Bodrum Yarımadasında doğal sit alanlar üzerindeki tehditler

Tehditler	Toplam Puan	Önemlilik % Değeri
DSA için sürekli ve etkin bir devlet politikasının ve kurumsallığın olmaması	164	0,120
DSA ile ilgili paydaşların (Resmi Kurum/Kuruluşlar, yerel yönetimler, arazi sahipleri ve yatırımcılar gibi) sürekli çatışma ve rekabet halinde olması	162	0,118
Doğal sit tanımı, dereceleri ve yapılaşma ölçütleri birbiriyle zıt olması, koruma kavramıyla ve uygulama ile çelişmesi	150	0,110
Yasal ve yönetsel mevzuatta kavramsal, DSA tespiti ve değerlendirilmesi ve uygulamaya yönelik bilimsel ölçütlerin ve detayların yer almaması	144	0,105
Kurumsal ve içerik olarak birbirinden farklı doğa koruma yasal statülerinin çok sayıda olması ve bir bütünlük sağlanamaması ve DSA ile ilgili yönetmeliklerin sürekli değiştirilmesi	140	0,102
Yasada sit alanları, kentsel, arkeolojik, tarihi, doğal sit gibi farklı sınıflandırma yapılmasına rağmen hepsi koruma amaçlı imar planı çerçevesinde aynı mantıkla planlanması	138	0,101
DSA kararları genellikle arazi rantının olduğu ve dolayısıyla yapılaşmaya meyilli ve baskısı altında bulunan yerlerde yapılanmaya karşı oluşturulması. Böylece sit uygulamalarına gerekenden daha farklı işlevlerin yüklenmesi	134	0,098
Yasa çerçevesinde oluşturulan ve çok geniş ve yetkilere sahip Koruma Bölge Kurul temsilcilerinin farklı sit alanlarda (özellikle DSA) sağlıklı değerlendirebilecek veya karar verebilecek nitelik ve niceliğe sahip olmaması	120	0,088

Üst ölçekli plan kararlarının alt ölçekli plan kararlarına yansıtılmaması	112	0,082
Doğa koruma amacıyla imzalanan uluslar arası sözleşmeler, merkezi kararlar taşra birimlerine yansıtılmaması	104	0,076
Toplam	1368	1,000

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Muğla – Bodrum Yarımadası'ndaki doğal sit alanlarda belirtilen zayıf yönler ve tehditler, aslında Türkiye'deki tüm doğal sit alanlarda karşılaşılabilecek sorunlar olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzdeki doğal sit alanlarının hepsinde; mevcut yasal düzenlemeler, uygulanan politikalar, planlama/tasarım, uygulama, izleme ve denetleme ölçeklerinde çok yönlü ve benzer sorunların yaşandığı bilinmektedir. Günümüzde doğal sit alanlar, bir tür doğa koruma alanlarıdır. Bu nedenle kavramsal, planlama ve uygulama çerçevesi aynen doğa koruma alanlarında olduğu gibi mevcut kaynak değerlerinin korunması ve geliştirilmesini esas alan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda doğal sit alanlarına kültürel değerler mantığında yaklaşım getirmek ve rant ekonomisi bakışı altında planlamak ve yönetmek, doğal sit alanlarının mevcut kaynak değerlerinin miras değeri olarak koruma ve geleceğe ulaştırma amacından uzaklaştırmaktadır. Ayrıca bu alanların sağladığı ekolojik, görsel, sosyal, kültürel ve ekonomik ölçekteki çok yönlü hizmet ve işlevlerin gerçekleştirilmesini de azaltarak kamusal yarar gerekliliğini de yerine getirememektedir. Muğla – Bodrum Yarımadası'ndaki doğal sit alanlarda karşılaşılan sorunlarla ilgili özelden genele hareketle Türkiye'deki doğal sit alanlarına yönelik önerileri 3 temel başlıkta sıralamak mümkündür;

a-Yasal ve Yönetimsel Açısından;

- Doğal ve kültürel değerlerin korunması yaklaşımı, her türlü rant yaklaşımından arındırılmış ulusal bir devlet politikası oluşturulmalı ve imza atılan uluslararası sözleşmelere aynen sadık kalınarak yasal – yönetimsel ve uygulama ölçeklerine yansıtılması temel hedef olmalıdır.

- Doğal ve kültürel koruma uygulamaları bilimsel ve nesnel ölçütlere dayandırılarak tanımlanmalıdır.

- Doğa koruma ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme bağlamında topluma sağlayacağı yararlar kapsamında bir bilinç ve duyarlılık oluşturulmalıdır.

- Doğal siteleri bağlayan yasal boyuttaki çelişkiler giderilmelidir. Turizmi Teşvik Yasası ve mevzuat imar uygulamaları gibi yaptırımların doğal sit ilan edilen yerlerde geçerliliği kaldırılarak birbirleriyle çelişik olan yasa ve yönetmeliklerde tutarlılık sağlayıcı çözümler üretilmelidir. Bu bağlamda mevcut doğa koruma yasaları ve ilgili diğer yasalar bir bütünlük halinde tek bir "Doğa Koruma Yasası" halinde yeniden düzenlenmeli ve uluslar arası kategorilere göre yeniden biçimlendirilmelidir. Doğal sit alanları da bu yasa çerçevesinde ele alınmalıdır.

- Doğa koruma alanları ile ilgili planlama, uygulama ve yönetimi gibi tüm işlemlerden yetkili ve sorumlu tek bir kurum/kuruluş olmalıdır.

- DSA mevcut yasal mevzuatta yapılan derecelendirmeler bilimsel ölçütlere dayanmamaktadır. Bilimsel yaklaşımda doğal koruma bir bütündür. Bu kapsamda 2. ya da 3. derece doğal sitler en az 1. derece doğal sitler kadar korunmaya değer niteliklere sahiptir. Yapılaşma veya diğer faaliyetlerin en zararsız olarak düşünülen bir uygulama dahi doğa koruma anlayışına ters düşebilmektedir. Özellikle gerek kurul ve mahkeme kararları,

gerekse imar planları eliyle DSA derecelerinin düşürülmesi veya sit kapsamından çıkarılması önlenmelidir.

- Doğal sit alanlarında ilgili kurum ve kuruluşlar, yasa ve yönetmeliklerde yer alan sorumluluklarını aynen yerine getirmelidir.

- Yasa çerçevesinde oluşturulan ve çok geniş yetkilere sahip Koruma Bölge Kurul temsilcilerinin farklı sit alanlarında (özellikle DSA) sağlıklı değerlendirebilecek veya karar verebilecek niteliğe ve niceliğe sahip olmalıdır.

b-Planlama/Tasarım Açısından;

- DSA'nın planlama/tasarımın amacı, mevcut doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunması ve geliştirilmesi olmalıdır.

- Doğal sit alanlarının tespiti ve değerlendirilmesi bilimsel ve nesnel ölçütlere dayandırılarak tanımlanmalıdır.

- Ülke, bölge, il ve kırsal ölçeklerde kısa-orta ve uzun vadede fiziksel planlama çalışmalarında mekânsal stratejiler üretilmeli, devlet politikası olarak benimsenmelidir. Bu yönde ilgili kadroların tesisi, yasal çerçevede planlama süreci ve kararlarının güvence altına alınması gerekmektedir.

- 26.07.2005 tarihli 25887 sayılı Koruma Amaçlı İmar Planının (KAİP) ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmeliğe uygun hareket edilmeli ve doğal sit alanları için aynen uygulanmalıdır. Ayrıca Yönetmelikteki ismi değiştirilerek imar kelimesi kalkmalı, "Koruma Amaçlı Yönetim Planları" olarak değiştirilmelidir.

- Doğa koruma veya doğal sitlerin ekolojik süreç bağlamında korunmasını ve yönetimini, koruma-kullanım hedeflerinin netleştirilmesini esas alan ekolojik peyzaj planlama kavramının fiziksel planlama süreçleriyle entegre edilmelidir.

- Doğal sit alanlarının planlama ekibinde alanla ilgili olabilecek tüm uzman ve ilgili meslek elemanları yer almalıdır.

- Doğal sit alanlarının doğal ve kültürel envanteri sağlıklı bir şekilde yapılmalı ve teknolojik imkanlar kullanılarak sürekli güncellenmeli ve izlenmelidir.

- DSA'nın Yönetmelikte yer alan ancak uygulanmayan Çevre düzenleme projeleri yani tasarım uygulama projeleri (1/500, 1/200 ve 1/100) üst ölçek plan ilkeleri çerçevesinde hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

- Doğal sit alanları "Sürdürülebilir Yaşam" kavramı doğrultusunda "Doğa Rezervi ve Mirası" olarak görülmeli ve değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda, sadece koruma değil, sağlıklılaştırma, onarım ve yenilemeyi de içeren planlama ve projelendirme çalışmalarına öncelik verilmelidir.

c-Uygulama Açısından;

- Kişinin mülkiyet hakkını güvenceye alma ve mağdur duruma düşürmeme yanında mülkiyeti üzerindeki tasarruflarda öncelikle bölgenin doğal varlığının sürdürülebilirliği yönünde kamu yararı gözetilmeli ve yasalar buna olanak sağlamalıdır. Anayasa'nın 63. maddesi "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir" demektedir. Bu maddede, "değerlerin korunmasını sağlar" ifadesi ile, korumadan ödün vermemek üzere destek ve teşvik sağlar denilmiş olmakta; bu çerçevede özel mülkiyete sınırlama

getirilebileceği de açıklık kazanmaktadır. Alan içi ve çevresindeki yöre insanların araziye olan bağımlılığını azaltabilecek ve geçimini sağlayabilecek seçenekler artırılmalıdır.

- Vatandaş mağdur edilmeden takas/arazi kamulaştırması yapılmalı ve devlet kamulaştırma için kaynak tahsis etmelidir.

- Söz konusu doğal sit alanı içindeki mevcut arazi itilaflarının bir an önce çözülmesi için girişimde bulunulmalı ve bu tür davalara öncelik verilmelidir.

- Bu tür alanların etkin bir şekilde korunması ve kullanılması için kaynak kullanıcıları veya yöre insanların bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi konusunda başta sorumlu kurum ve kuruluşlar olmak üzere Sivil Toplum Örgütleri, Üniversiteler ve diğer ilgi grupları görev almalı ve ortak çalışmalar yapılmalıdır.

- Doğal sit alanlarının planlama ve yönetimine tüm paydaşların aktif katılımı ve katkısı sağlanmalıdır.

- Yerel Yönetimlere (Belediyelere ve İl Özel İdareleri) teknik ve parasal destek artırılarak ve yaptıkları hizmetler denetlenerek yerinde koruma ve geliştirme politikaları uygulanmalıdır.

- DSA ile ilgili bilgilendirme ve tanıtım levhaları hazırlanmalıdır.

- Kültür Bakanlığı'nın yerel birimleri olan Koruma Kurulları ve Büro Müdürlükleri günümüzdeki edilgen, sorunları çözemeyen, korumayı geciktiren yapılarından kurtarılarak, etkin, teknik ve parasal donanımlı, aktif mekanizmalar haline getirilmelidir. Kurul Üyelikleri günümüzdeki ciddi ve bilimsel olmayan, güncel politika doğrultusunda sürekli değişken yapısından kurtarılmalı, sürekliliği olan, bağımsız, açık ve bilimsel bir niteliğe kavuşturulmalıdır.

Sonuç olarak, doğa ve kültürel koruma düşüncesi, sürdürülebilir gelişmeye ve kalkınmaya engelleyici bir yaklaşım değil aksine özellikle içerik ve ivme kazandırıcı bir niteliğe sahiptir. Günümüzde yeni eğilim olarak artık, "ekolojik (sürdürülebilir yaşam temelli) hedeflere göre gelişme öngörülmekte ve uygulanmaktadır." Bu yüzden korumanın, sürdürülebilir yaşam için çok yönlü kolektif bir sorumluluk getirdiğini, kamu yararına ve çevreye hizmet verebilecek, toplumu çağdaşlık ve evrenselliğe götürebilecek bir süreç olduğu anlaşılmalı, algılanmalı ve uygulanmalıdır.

5. KAYNAKLAR

Anonim, (1983), Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863 Nolu Kanun) Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih : 23/7/1983 Sayı : 18113. Ankara.

Anonim, (1999), Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Şekilleri. Kültür Bakanlığı, KTVK Yüksek Kurulu, Karar No: 659, 5.11.1999. Ankara.

Anonim, (2005), Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik. Resmi Gazete Tarihi: 26.07.2005 Resmi Gazete Sayısı: 25887, Madde 4. Ankara.

Aydemir, Ş., S. Erkonak Aydemir, D. Şen Beyazlı, N. Ökten, A.M. Öksüz, C. Sancar, M. Özyaba VE Y. Aydın Türk, (2004), Kentsel Alanların Planlanması, ve Tasarımı, Akademi Kitapevi, s:505-531, Trabzon.

Eken, G. (2003), Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Sitler, Atlas Dergisi, Sayı 124/ Temmuz 2003.

Günay, B. (2006), Varlıkbilim bağlamında koruma. Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı:144 Yıl 12, s:5-20.

Gül, A., H. Özgüner ve O. Özsü, (2007), Ülkemizdeki doğal sit alanlarının planlanması ve yönetiminde peyzaj mimarlığının rolü, 3. Binyılda Peyzaj Mimarlığı Kongresi, Hedefler-Stratejiler-Politikalar, (22-25, Kasım, 2007) Antalya,
Sönmez, N. (1987), Restorasyon Kuram ve Teknikleri. Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Basılmamış Ders Notları, İstanbul.
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/> (Erişim Tarihi : 2008).